

IV. FİNANSAL ALTYAPI

Finansal piyasa altyapıları (FPA), finansal sistem ve genel olarak ekonomide kritik rol oynamaktadır. Piyasalarda işlemlerin gerçekleşmesini, takasını ve mutabakatını sağlayan finansal piyasa altyapıları, piyasaların gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağlarken, finansal istikrarın korunmasında da önemli rol oynamaktadır. Finansal piyasa altyapılarının düzgün işlememesi, uluslararası piyasaların yoğun bir etkileşim içinde olduğu günümüzde, herhangi bir piyasada oluşan aksaklığın bulaşma etkisiyle başka piyasaları da etkilemesine ve küresel finansal sistemde önemli risklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu etki piyasalarda dalgalanmaların yaşandığı dönemde daha fazla hissedilebilecektir. Yaşanan son finansal krizde iyi işleyen finansal piyasa altyapılarının önemi ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda Merkez Bankaları açısından finansal istikrarın sağlanması en önemli amaçlardan biri haline gelmiştir. Tüm piyasaları etkileyen finansal kriz sonrasında Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) bünyesinde faaliyet gösteren ve 2009 yılında ülkemizin de üye olduğu Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Committee for Payment and Settlement Systems – CPSS) sistemik öneme sahip finansal piyasa altyapılarının şoklara daha dayanıklı hale getirilmeleri ve merkez bankası kaynaklarına erişebilmeleri konularında çalışmalara başlamıştır.

Ayrıca CPSS ile Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Teşkilatı (IOSCO) ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar sonucunda finansal piyasa altyapıları için daha önce belirlenen ilkeler gözden geçirilmiş ve yeni ilkeler de belirlenerek bu ilkeler kamunun görüşüne açılmıştır. Söz konusu ilkeleri içeren raporun CPSS ve IOSCO tarafından 2012 yılından önce yayımlanması planlanmaktadır. Finansal piyasa altyapı kuruluşlarına yönelik düzenleyici kural niteliğindeki tavsiyelerin oluşturulmasındaki amaç, son krizde yaşanan tecrübeleri de kapsayacak şekilde standartlar geliştirilmesi ve bu kuruluşların risk yönetimi ile ilgili standartlara uyumunun etkin denetim ve gözetim yoluyla izlenmesidir. Bu çerçevede, önümüzdeki dönemde merkez bankalarının finansal piyasa altyapılarının geliştirilmesi, düzenlenmesi ve gözetimi konularına daha fazla ilgi göstermesi beklenmektedir.

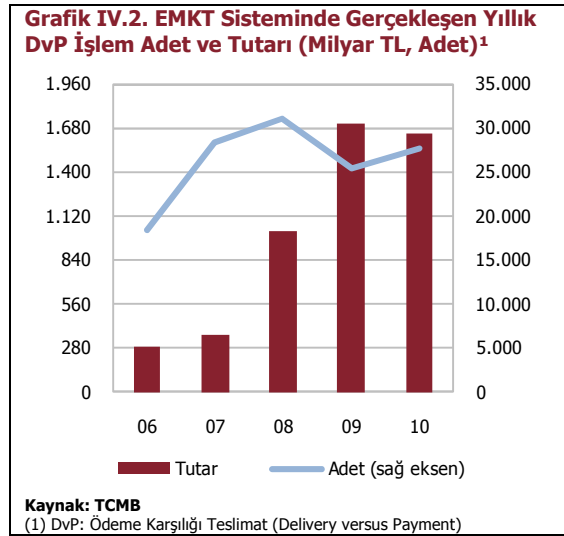
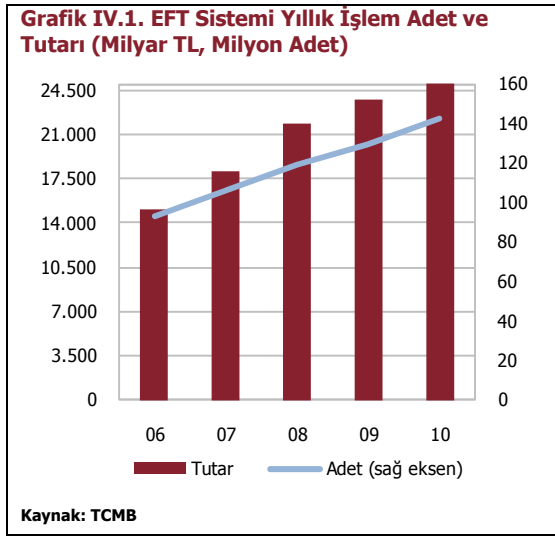
Bu bölümde, ülkemizde finansal piyasa altyapısını oluşturan temel sistemlere ilişkin gelişmelere yer verilecektir. Bu sistemler; Türk Lirası ödeme işlemlerinin bankalar arasındaki gerçek zamanlı mutabakatının yapıldığı Elektronik Fon Transfer (EFT) Sistemi, menkul kıymet aktarım ve mutabakatının elektronik ortamda, kaydi ve gerçek zamanlı olarak yapıldığı Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi, çeklerin bankalar arasında hesaben tesviyesinin sağlandığı çek takası sistemi, kartlı ödemelerin takasının gerçekleştiği sistem ve Takasbank'tır.

Türk Lirası ve menkul kıymet aktarım ve mutabakatlarını güvenilir, hızlı ve ekonomik bir biçimde gerçekleştirmek; menkul kıymet alışverişine ilişkin işlemlerde menkul kıymet aktarımlarını ilgili fon aktarımları ile eş zamanlı yapmak amacıyla TCMB nezdinde kurulan EFT-EMKT sisteminin sahibi ve işletim sorumlusu TCMB'dir. EFT, gerçek zamanlı toptan mutabakat (Real Time Gross Settlement-RTGS) ilkesine göre çalışan ve Türk Lirası cinsinden ödemelerin gerçekleştirilmesini sağlayan sistemik öneme sahip bir elektronik ödeme sistemidir. EMKT sistemi ise EFT sistemi ile bütünleşik olarak çalışmakta, katılımcılarına menkul

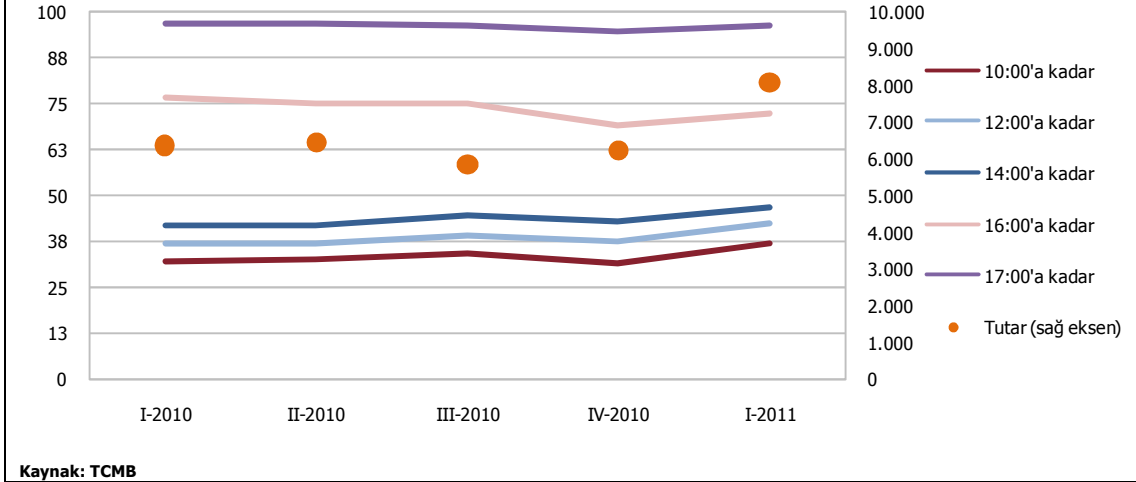
kıymet aktarım ve mutabakatlarını ödeme karşılığı teslimat (Delivery versus Payment-DvP) ilkesine göre gerçekleştirme imkânı sağlamaktadır. 2011 yılı Nisan ayı itibarıyla EFT ve EMKT sistemlerinin 48 katılımcısı bulunmaktadır.

EFT sisteminde gerçekleşen yıllık işlem tutarı, 2010 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,2 artış göstererek, 24.938 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2010 yılı içerisinde EFT sisteminde gerçekleşen işlem adedi ise bir önceki yıla göre yüzde 9,9 artarak 142 milyon olmuştur (Grafik IV.1).

2010 yılında EMKT sisteminde gerçekleşen ödeme karşılığı teslimat işlem tutarı yüzde 3,8 azalarak 1.646 milyar TL, işlem adedi ise yüzde 9,6 artarak 27,7 bin olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.2). Anılan dönemde EMKT sisteminde bir önceki yıldan farklı bir eğilim gerçekleşerek ödeme karşılığı teslimat işlem adedinde artış, işlem tutarında ise azalma yaşanmıştır.

Ödemelerin gün içerisindeki dağılımının tahmin edilebilir olması likidite yönetiminin etkinliğine katkı sağlamakta ve likidite riskini azaltmaktadır. 2010 yılının dördüncü çeyreğinde EFT Sisteminde gerçekleştirilen gün içerisindeki ödemelerin yüzde 31'i saat 10:00'a kadar, yüzde 69'u 16:00'a kadar, yüzde 95'i 17:00'a kadar tamamlanmıştır. 2010 yılının son çeyreğinde, sistemdeki tüm işlem tutarı 6.260 milyar TL olurken, 2011 yılının ilk çeyreğinde söz konusu tutar 8.088 milyar TL'ye yükselmiştir (Grafik IV.3). 2011 yılı ilk çeyreğinde EFT sisteminde gerçekleşen ödemelerin yüzde 37'si 08:00-10:00, yüzde 26'sı 14:00-16:00 ve yüzde 27'si ise 16:00-17:30 saatleri arasında gerçekleşmektedir.

Grafik IV.3. EFT Sistemindeki Ödemelerin Saatler İtibariyle Yoğunluğu ve İşlem Tutarları (% , Milyar TL)

EFT sisteminde herhangi bir tutar sınırı bulunmaması nedeniyle sistemde gerçekleşen yıllık işlem adedi birçok Avrupa ülkesinden yüksektir. 2010 yılında EFT sistemindeki 3.000 TL'nin altındaki küçük tutarlı ödeme işlemlerinin toplam ödeme işlem adedine oranı yüzde 76 olarak gerçekleşmiştir.

2010 yılı itibarıyla ülke karşılaştırmaları incelendiğinde, ülkemiz EFT sisteminde gerçekleşen toplam işlem tutarının GSYH'ye oranının incelenen ülkelere göre daha düşük olduğu görülmektedir. 2008 yılında GSYH'nin 22,7 katı olan EFT sistemi yıllık işlem tutarının 2009 yılında GSYH'nin 24,7 katına yükseldiği, 2010 yılında ise 22,5 katı olarak gerçekleştiği görülmektedir (Tablo IV.1).

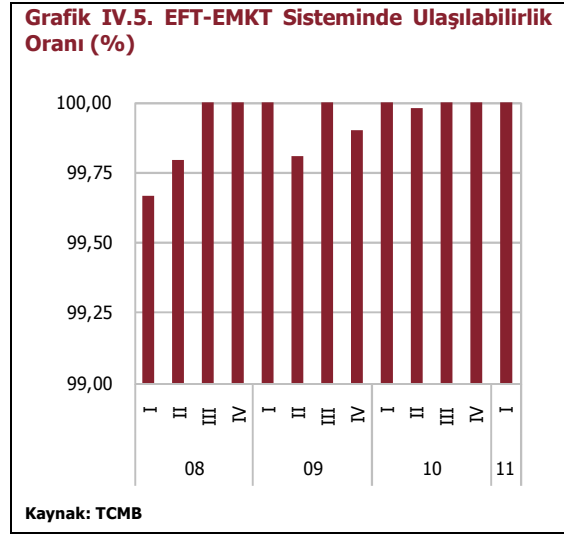
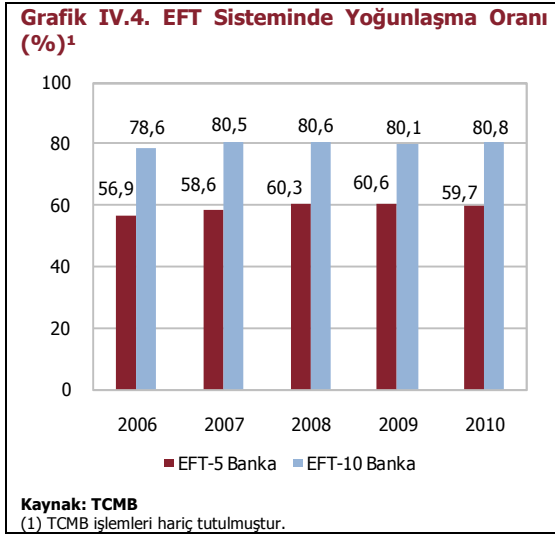
Tablo IV.1. Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat (RTGS) Gerçekleştiren Ödeme Sistemleri Ülke Karşılaştırması

	2005	2006	2007	2008	2009
Belçika (TARGET2-BE)					
İşlem Adedi (Milyon)	1,8	1,7	2,0	2,8	2,0
İşlem Tutarı (Milyar USD)	21.448	24.373	36.453	39.683	28.980
İşlem Tutarı/GSYH	57,0	61,1	79,5	78,6	61,4
Fransa (TARGET 2-BDF)					
İşlem Adedi (Milyon)	4,3	4,6	4,9	6,7	7,6
İşlem Tutarı (Milyar USD)	151.425	169.587	198.527	149.131	130.406
İşlem Tutarı/GSYH	70,6	74,8	76,6	52,3	49,1
Hollanda (TARGET2-NL)					
İşlem Adedi (Milyon)	4,7	4,8	7,3	9,3	9,4
İşlem Tutarı (Milyar USD)	38.126	40.146	53.434	86.153	88.834
İşlem Tutarı/GSYH	59,8	59,2	68,3	98,8	111,7
Almanya (TARGET2-BBk)					
İşlem Adedi (Milyon)	35,8	37,9	47,5	41,6	44,7
İşlem Tutarı (Milyar USD)	172.023	189.140	317.934	323.884	238.260
İşlem Tutarı/GSYH	61,8	64,8	95,5	89,2	71,5
İsviçre (SIC)					
İşlem Adedi (Milyon)	256	317	357	372	382
İşlem Tutarı (Milyar USD)	32.845	35.867	43.570	53.595	52.355
İşlem Tutarı/GSYH	88,5	91,4	100,3	107,1	106,0
TARGET					
İşlem Adedi (Milyon)	76,3	83,4	99,1	89,0	87,6
İşlem Tutarı (Milyar USD)	613.695	676.806	923.700	894.126	738.488
CLS					
İşlem Adedi (Milyon)	47,9	61,5	90,3	134,4	150,1
İşlem Tutarı (Milyar USD)	545.838	714.320	940.621	1.039.230	890.470
Türkiye (EFT)					
İşlem Adedi (Milyon)	76,7	93,1	106,1	119,3	129,5
İşlem Tutarı (Milyar USD)	5.806	10.528	13.886	16.827	15.251
İşlem Tutarı/GSYH	12,1	20,0	21,4	22,7	24,7

Kaynak: BIS, TCMB

EFT sisteminde en çok işlem gerçekleştiren ilk beş bankanın payı 2010 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 60,6'dan 59,7'ye gerilerken; ilk on bankanın payı yüzde 80,1'den 80,8'e yükselmiştir (Grafik IV.4).

EFT sistemi, yüksek ulaşılabilirlik sergilemeye devam etmektedir. Ödeme sisteminin hizmet sunma sürekliliğini gösteren ve katılımcıların sistemi kullanabilme süresinin sistemin toplam çalışma saati süresine oranı olarak ifade edilen ulaşılabilirlik oranı, 2010 yılında yüzde 99,98 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.5).

EFT sistemindeki işlem adet ve tutarları günlük ortalamalar itibarıyla incelendiğinde, 2010 yılında günlük ortalama işlem adedinin 569 bin, günlük ortalama işlem tutarının ise 99,8 milyar TL olduğu görülmektedir (Tablo IV.2).

Tablo IV.2. EFT Sistemindeki İşlem Adet ve Tutarları ile Günlük Ortalamaları

	Sistemin açık olduğu gün sayısı	Adet	Tutar (milyon TL)	Günlük ortalama adet	Günlük ortalama tutar (milyon TL)
01.10	20	10.095.978	2.127.511	504.799	106.376
02.10	20	10.563.102	2.018.774	528.155	100.939
03.10	23	12.422.376	2.237.144	540.103	97.267
04.10	21	11.727.404	2.297.176	558.448	109.389
05.10	20	11.687.220	2.044.941	584.361	102.247
06.10	22	12.078.374	2.105.077	549.017	95.685
07.10	22	12.026.682	2.048.366	546.667	93.108
08.10	21	11.844.742	1.875.604	564.035	89.314
09.10	20	11.709.209	1.922.821	585.460	96.141
10.10	20	11.670.480	1.926.574	583.524	96.329
11.10	18	12.060.974	1.939.169	670.054	107.732
12.10	23	14.336.536	2.394.584	623.328	104.112
Toplam	250	142.223.077	24.937.741	-	-
Ortalama	-	-	-	568.892	99.751

Kaynak: TCMB

Kutu IV.1. IBAN (Uluslararası Banka Hesap Numarası) Uygulamasındaki Gelişmeler

Bankalardaki müşteri hesap numaralarını uluslararası ölçekte tanımlamak suretiyle, para transferlerinin hatasız ve hızlı bir şekilde alıcısına ulaşmasını sağlamayı amaçlayan IBAN, bankalardaki mevcut hesapların yerine kullanılacak olan ve ülke genelinde standart uzunlukta ve yapıda belirli bir standarda göre oluşturulan uluslararası banka hesap numarasıdır.

10.10.2008 tarih ve 27020 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Uluslararası Banka Hesap Numarası’na ilişkin 2008/6 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tebliği, 19.12.2009 tarih ve 27437 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/10 sayılı Uluslararası Banka Hesap Numarası Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ile değiştirilmiştir.

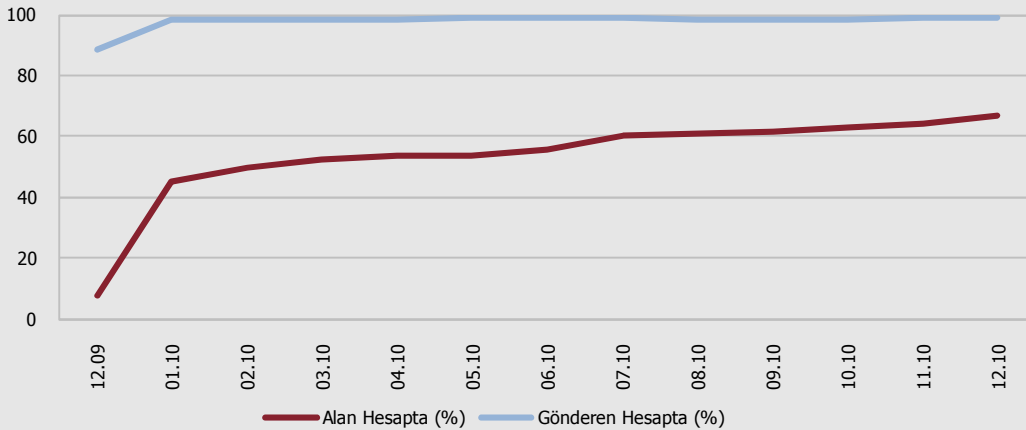
Buna göre;

- Para transferi yapmak isteyen müşterinin alıcının IBAN’ını bilmediği durumlarda bankaya vermesi gereken beyanın niteliğine ilişkin olarak “yazılı” ifadesi metinden çıkartılmıştır. Ancak, beyanın yazılı olma zorunluluğunun ortadan kaldırılması, işlemin yapıldığı kanalın niteliğine uygun beyan alınması anlamına gelmekte olup, bankalarca ispat yükümlülüğünün yerine getirilmesini teminen söz konusu beyanın kayıt altına alınması gerekmektedir.
- Yurt dışındaki bankaların ve diğer finansal kuruluşların bankalarda bulunan hesaplarından yapacakları para transferlerinde 1.1.2012 tarihine kadar IBAN’ın kullanılması zorunlu değildir.

1.1.2010 tarihinden itibaren EFT sistemi aracılığı ile hesaba yapılan para transferlerinde ve ileri tarihli EFT talimatlarında, alıcıya ve göndericiye ait IBAN’ın kullanılması zorunlu hale gelmiştir. 2009 yılı Aralık ayı itibarıyla alıcının hesabında IBAN kullanım oranı yüzde 7,7 iken, 2010 yılı Ocak ayında söz konusu oran 45,5 olarak gerçekleşmiş olup, aynı yılın Aralık ayı itibarıyla yüzde 66,6’ya ulaşmıştır (Grafik 1). Beyan uygulamasının kalkması ile birlikte müşteriler alıcı hesaba ilişkin IBAN bilgilerini sağlamak zorunda olacaklarından alıcının hesabında IBAN kullanım oranları giderek artacaktır.

Diğer taraftan, 2009 yılı Aralık ayı itibarıyla gönderici hesabında IBAN kullanım oranı yüzde 88,5 iken, 2010 yılı Ocak ayında söz konusu oran 98,2 olarak gerçekleşmiş olup, aynı yılın Aralık ayı itibarıyla yüzde 98,7’ye ulaşmıştır (Grafik 1). Gönderici hesabında IBAN kullanımı zorunlu olmakla birlikte, banka müşterilerinin herhangi bir hesaba bağlı olmaksızın yaptıkları para transferleri nedeniyle söz konusu oran yüzde 100’e ulaşmamaktadır.

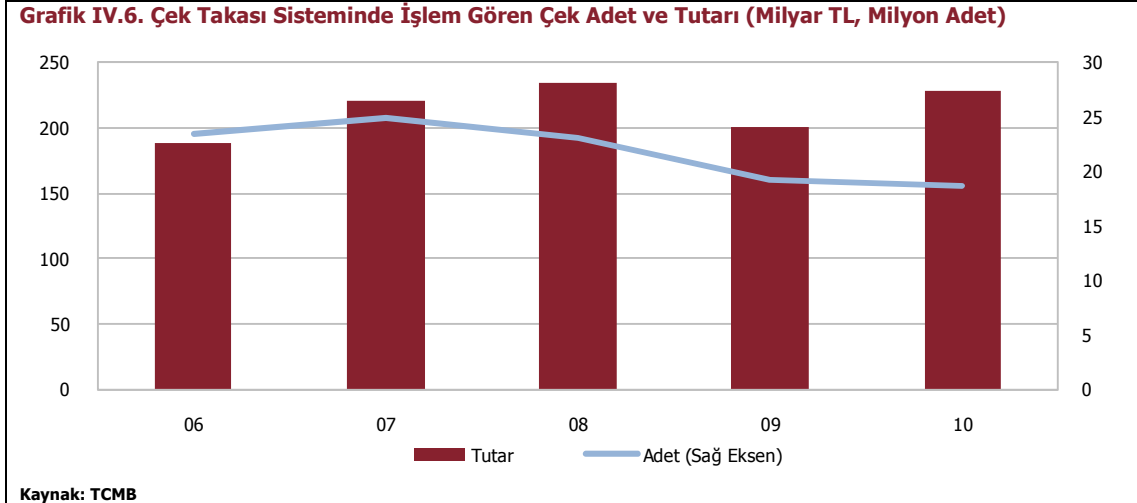
Grafik 1. EFT Sisteminde IBAN Kullanım Oranları (%)

Kaynak: TCMB

Ödeme sistemleri içerisinde önemli bir yer tutan çek takası faaliyetleri TCMB gözetimi altında Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM) tarafından yürütülmektedir. 2010 yılı sonu itibarıyla, bankalararası takas odaları faaliyetlerine katılan 41 bankadan 5'i sadece fiziken ibrazlı çek takasına katılırken, 36'sı fiziken ibraz edilmeksizin yapılan elektronik çek takasına da katılmaktadır.

BTOM'da hesaplaşmaya tabi tutulan çek sayısı 2009 yılına göre yüzde 3,3 oranında azalarak 2010 yılında 18,7 milyon adet olmuştur. Söz konusu dönemde çek tutarı ise yüzde 13,6 oranında artarak 228 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.6).

Türkiye'de özellikle Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) ile esnaf tarafından kullanılan ve ticari hayatta önemli bir yeri olan çeklerin dağılımı incelendiğinde, 5.000 TL'nin altındaki tutarlar için çeklerin daha yoğun olarak düzenlendiği görülmektedir. 2009 yılında takas odalarına ibraz edilen çeklerin içerisinde tutarı 5.000 TL ve 10.000 TL'nin altında kalanların oranı sırasıyla ortalama yüzde 61,8 ve 80,9 iken 2010 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 57,3 ve 78,0 olarak gerçekleşmiştir. Son dört yıllık eğilime bakıldığı zaman takasa ibraz edilen 5.000.- TL altı çek sayısındaki azalma toplam çek sayısındaki azalmadan daha yüksek gerçekleşmiştir. 2007-2010 döneminde 5.000 TL altı çeklerde yüzde 37,7'lik azalma meydana gelirken, aynı dönemde toplam çek sayısında ise yüzde 27,0'lık bir azalma meydana gelmiştir. Düşük tutarlı çek sayısında görülen söz konusu azalmanın başta kredi kartı kullanımındaki artış olmak üzere internet bankacılığının ve EFT kullanımının artmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. (Tablo IV.3).

Tablo IV.3. Takasa Konu Çek Adetlerinin Tutar Dilimlerine Göre Dağılımı

		2.000 TL ve altı	2.001-5.000 TL arası	5.001-10.000 TL arası	10.001-50.000 TL arası	50.001 TL ve üstü
2007	TOPLAM	9.671.489	8.532.482	4.503.740	3.871.612	501.052
	Birikimli Toplam	9.671.489	18.203.971	22.707.711	26.579.323	27.080.375
	%	35,71	31,51	16,63	14,30	1,85
	Birikimli %	35,71	67,22	83,85	98,15	100,00
2008	TOPLAM	7.768.109	8.354.979	4.672.376	4.205.297	610.256
	Birikimli Toplam	7.768.109	16.123.088	20.795.464	25.000.761	25.611.017
	%	30,33	32,62	18,24	16,42	2,38
	Birikimli %	30,33	62,95	81,20	97,62	100,00
2009	TOPLAM	5.976.435	7.349.054	4.119.649	3.609.740	516.811
	Birikimli Toplam	5.976.435	13.325.489	17.445.138	21.054.878	21.571.689
	%	27,70	34,07	19,10	16,73	2,40
	Birikimli %	27,70	61,77	80,87	97,60	100,00
2010	TOPLAM	4.514.432	6.820.043	4.096.030	3.747.536	609.976
	Birikimli Toplam	4.514.432	11.334.475	15.430.505	19.178.041	19.788.017
	%	22,81	34,47	20,70	18,94	3,08
	Birikimli %	22,81	57,28	77,98	96,92	100,00

Kaynak: BTOM

*Tutar dilimlerinin üst sınırına denk gelen küsüratlı çek tutarları tabloya dahil edilmemiştir.

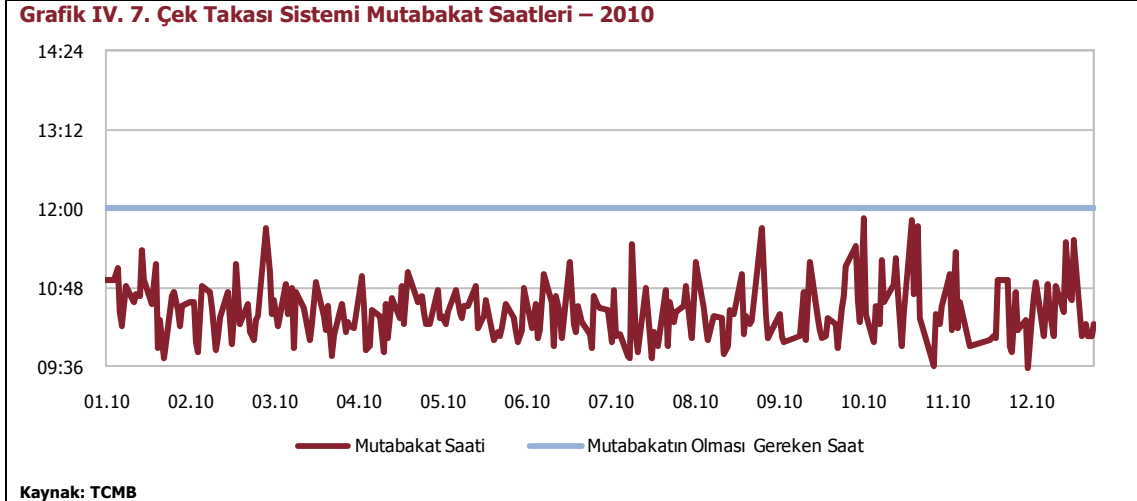
Çek takası sisteminin çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalışması sonucu katılımcıların çek işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Çek takası sisteminde katılımcıların provizyon işlemlerini tamamlaması sonucunda yapılan netleştirme ile katılımcıların borç ve alacak durumu belirlenmektedir. Çek takası sisteminde gerçekleşen işlemlerin netleşme oranı 2010 yılında bir önceki yıla göre artarak yüzde 83,1 olmuş, likidite ihtiyacı 189,4 milyar TL azalmıştır (Tablo IV.4).

Tablo IV.4. Çek Takası Sistemi-Netleştirme Oranı

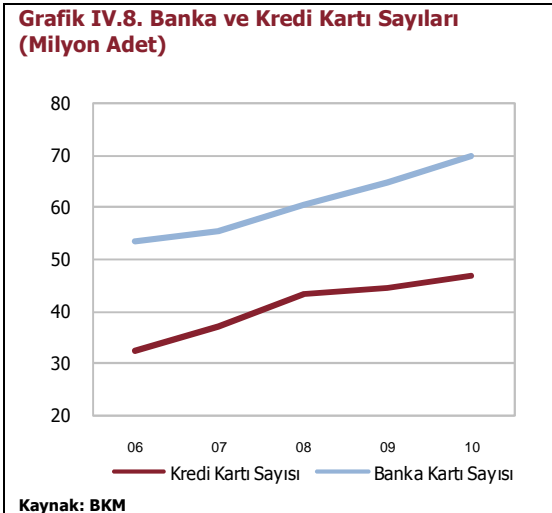
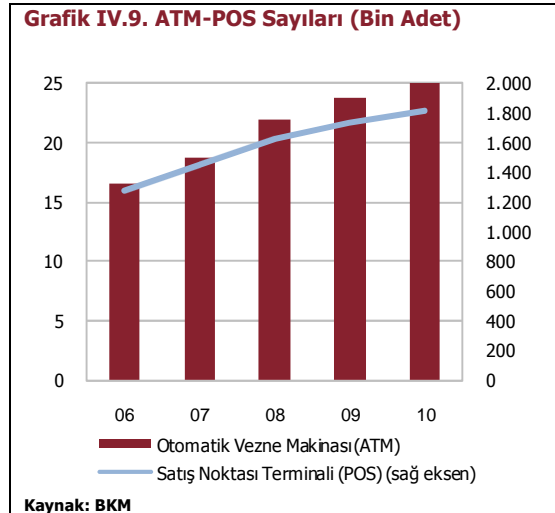
	2006	2007	2008	2009	2010
Netleştirme Oranı (%)	74,8	77,8	79,3	80,4	83,1
İşlem Hacmi (Milyar TL)	188,3	220,5	234,3	200,8	228,0
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	140,8	171,6	185,8	161,4	189,4

Kaynak: TCMB

Çek takası sisteminde mutabakatın gerçekleşebilmesi için gün sonunda yapılan netleştirme sonucunda borçlu olan tüm bankaların en geç ertesi işgünü saat 12:00'ye kadar yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. 2009 yılı içerisinde borçlu katılımcıların yükümlülüklerini geç yerine getirmeleri sonucunda mutabakatın gerçekleşmesi sadece bir kez 54 dakika gecikmiş olup, 2010 yılında çek takası sisteminde mutabakatta gecikme yaşanmamıştır (Grafik IV.7). Çek takası sisteminde 2009 yılında 10:41 olan ortalama mutabakat saati olumlu yönde değişimine devam ederek 2010 yılında 10:25 olarak gerçekleşmiştir.

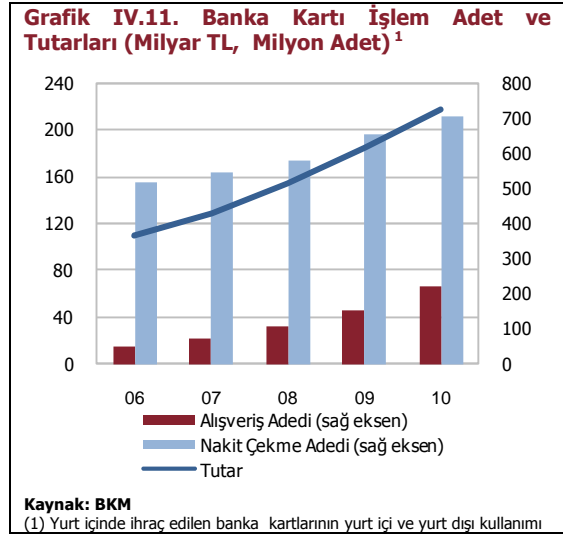
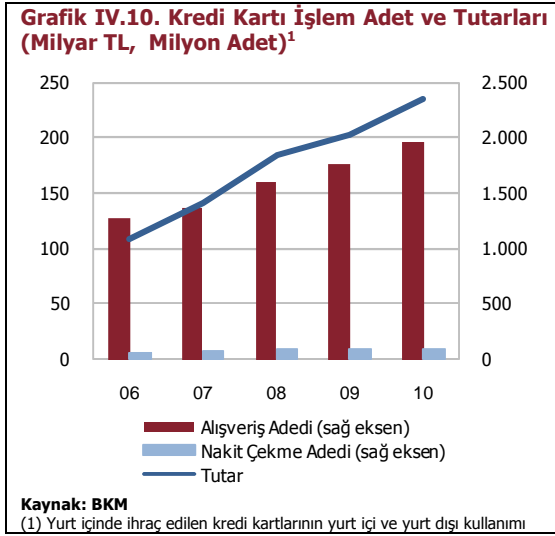
Grafik IV. 7. Çek Takası Sistemi Mutabakat Saatleri – 2010

Günümüzde ödeme araçları içerisinde yoğun bir kullanıma sahip olan banka ve kredi kartlarının kullanımının teknolojiye yaşanan gelişmelerin ödemeler alanına uygulanmasıyla birlikte daha da arttığı görülmektedir. Bankalararası Kart Merkezi (BKM), kartlı ödeme sektörü içerisinde bankalararası otorizasyon, takas ve hesaplaşmayı gerçekleştirmek, ortak sorunlara çözüm bulmak, kartlı ödeme sektörü konusunda ülke çapında stratejik çalışmalar yapmak, ülkemizdeki banka ve kredi kartları kural ve standartlarını geliştirmek amacıyla özel bir tüzel kişilik olarak 13 bankanın ortaklığı ile 1990 yılında kurulmuştur ve şu anda 10 ortağı ve 27 üyesi ile faaliyetlerini yürütmektedir. BKM üyesi bankaların banka ve kredi kartlarına ait takas ve hesaplaşma işlemleri, BKM tarafından gerçekleştirilmektedir. BKM’de yapılan netleştirme sonucu oluşan borçların mutabakatı TCMB nezdinde yapılmaktadır.

Grafik IV.8. Banka ve Kredi Kartı Sayıları (Milyon Adet)**Grafik IV.9. ATM-POS Sayıları (Bin Adet)**

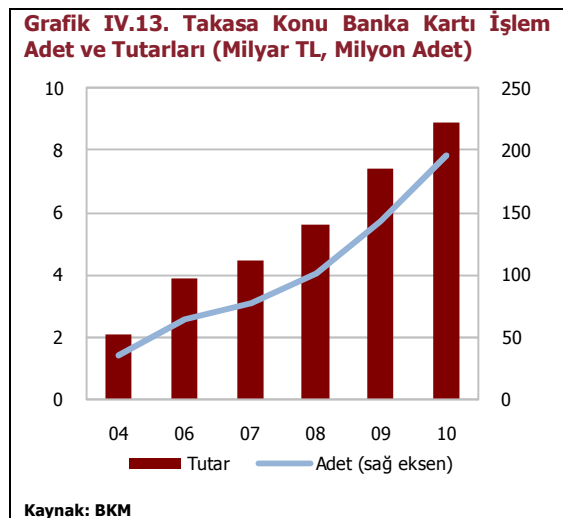
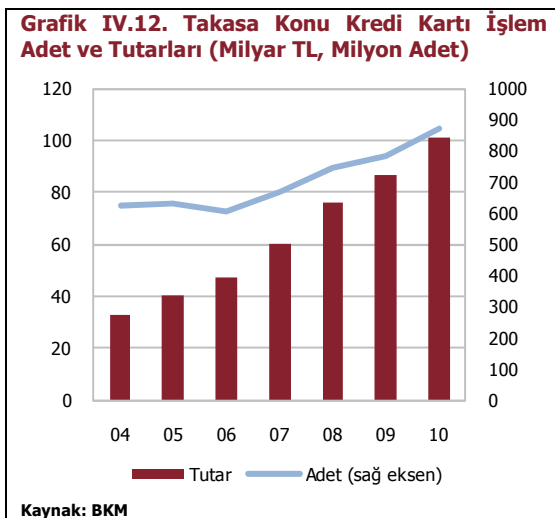
Nakit dışı ödeme araçları içerisinde önemli bir yer tutan banka ve kredi kartlarındaki gelişme incelendiğinde, bunların kullanımlarının yaygınlaşmaya devam ettiği gözlenmektedir. 2009 yılında önceki yıllara göre artış hızı yavaşlayarak yüzde 2,3 olarak gerçekleşen kredi kartı sayısı 2010 yılında yüzde 5,8 artış ile 47,0 milyona ulaşmıştır. Aynı dönemde banka kartı sayısı da artış seyrini devam ettirmiş ve yüzde 8,1 artışla 69,9 milyon adede ulaşmıştır (Grafik IV.8). Türkiye’deki kredi ve banka kartı sayılarının yıllar itibarıyla sergilediği artış eğilimine bağlı olarak satış noktası terminali (POS) ve otomatik vezne makinesi (ATM) sayılarında artış yaşanmış ve 2010 yılında

POS sayısı yüzde 4,9 artışla 1,8 milyon adede, ATM sayısı ise yüzde 16,2 artışla 27,6 bin adede ulaşmıştır (Grafik IV.9).

Kredi kartları ile gerçekleştirilen işlem adedi 2010 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10,7 işlem tutarı ise yüzde 15,5 oranında artış göstererek sırasıyla 2,0 milyar adet ve 234,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen kredi kartı işlemlerinin adet bazında yüzde 95,7'sini, tutar bazında ise yüzde 91,4'ünü alışveriş işlemleri oluşturmaktadır (Grafik IV.10).

Banka kartı işlemleri incelendiğinde, 2010 yılında banka kartı işlem adedinin yıllık yüzde 15,2 artışla 926,7 milyon adede, işlem tutarının ise yüzde 17,3 artışla 217,1 milyar TL'ye ulaştığı gözlenmektedir. Banka kartı kullanımının adet bazında yüzde 76,2'sini, tutar bazında ise yüzde 96,4'ünü nakit çekim oluşturmaktadır. Alışveriş amacıyla banka kartı kullanımının adet ve tutar bazında sırasıyla yüzde 23,8 ve yüzde 3,6 seviyelerinde kaldığı görülmektedir. Öte yandan son yıllarda banka kartlarının alışveriş amacıyla kullanımında bir artış gözlenmektedir. Bu artışta, BKM'nin uyguladığı banka kartının alışverişlerde nakit para yerine kullanılmasını teşvik edici kampanyalarının etkili olduğu düşünülmektedir (Grafik IV.11).

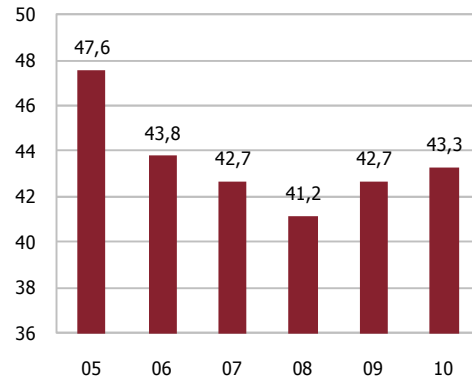
2009 yılında yıllık yüzde 5,0 artış gösteren kredi kartı takasına konu işlem adedi 2010 yılında yüzde 11,8 artarak 872,9 milyona ulaşmıştır. Diğer taraftan, 2009 yılında önceki döneme göre yavaşlayarak yıllık yüzde 13,7 olan işlem tutarındaki artış hızı, 2010 yılında yüzde 17,2'ye yükselmiş ve işlem tutarı 101,4 milyar TL olmuştur (Grafik IV.12). BKM verilerine göre, 2010 yılında banka kartları takasına konu işlem adedi bir önceki yıla göre yüzde 36,9 oranında artarak 196,4 milyona adede, işlem tutarı ise yüzde 20,3 oranında artarak 8,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Son dönemdeki işlem ve tutar artışının yüksek olmasında, 1 Ekim 2009 tarihinden itibaren uygulamaya konulan ATM paylaşım uygulaması ile kart sahiplerinin tüm banka ATM'lerinden para çekebilmeleri etkili olmuştur (Grafik IV.13).

Tablo IV.5. Kart Takas ve Hesaplaşma Sistemi / Netleştirme Oranı (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
Kredi Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Oranı (%)	81,7	78,3	76,5	78,1	77,4
İşlem Hacmi (Milyar TL)	48	60	76	87	101
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	39	47	58	68	78
Banka Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Oranı (%)	60,8	64,0	61,9	65,1	76,6
İşlem Hacmi (Milyar TL)	3,9	4,5	5,6	7,4	8,9
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	2,4	2,9	3,6	4,8	6,8

Kaynak: BKM

Grafik IV.14. Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Tutarının Toplam Kredi Kartı İşlem Tutarına Oranı (%)

Çek takası sisteminde olduğu gibi kart takası da çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalıştığı için katılımcıların kart işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Sistemde gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin netleştirme oranı 2010 yılında yüzde 77,4 olmuş ve kredi kartı işlemleri ile ilgili likidite ihtiyacı 78 milyar TL azalmıştır. Banka kartı işlemlerinde ise netleştirme oranı yüzde 76,6 olarak gerçekleşmiş ve 6,8 milyar TL likidite tasarrufu sağlanmıştır (Tablo IV.5).

Takasa konu kredi kartı işlem tutarının toplam kredi kartı işlem tutarına oranı incelendiğinde, 2006 ve 2008 yılları arasında düşüş eğilimi gösteren bu oranın azalmasında, POS ve ATM sayısında yıllar itibarıyla görülen artış ve uygulanan promosyonların da etkisiyle kredi kartlarının bankaların kendi cihazlarında kullanılma eğilimi etkili olmuştur. 2009 ve 2010 yıllarında ise bir önceki döneme göre takasa konu kredi kartı işlem tutarı artış hızının toplam kredi kartı işlem tutarına artış hızından yüksek olması nedeniyle, bu yıllarda takasa konu kredi kartı işlem tutarının toplam kredi kartı işlem tutarına oranında bir miktar yükselme gerçekleşmiş, 2010 yılında söz konusu oran yüzde 43,3 olmuştur (Grafik IV.14).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) gerçekleştirilen işlemlerin mutabakat ve saklama işlemlerini yürütmek amacıyla 1988 yılında İMKB bünyesinde faaliyetine başlayan İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş., 1992 yılında bağımsız bir şirket olmuş, 1996 yılında ise Takasbank adıyla bir sektör bankasına dönüşmüştür. İMKB ve üyelerinin

ortak olduğu bir yatırım bankası olarak kurulan Takasbank aşağıdaki fonksiyonları yerine getirmektedir:

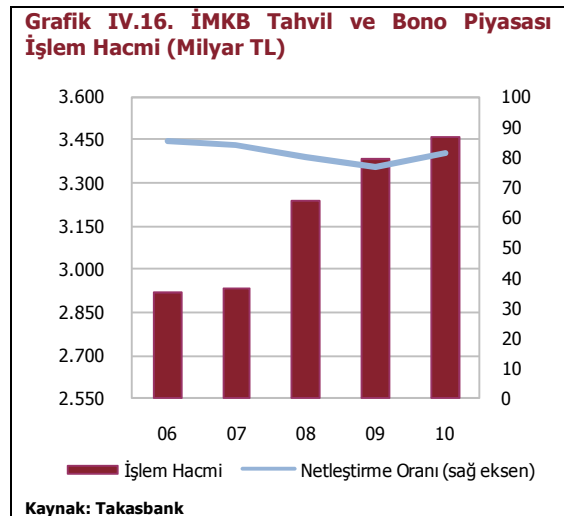
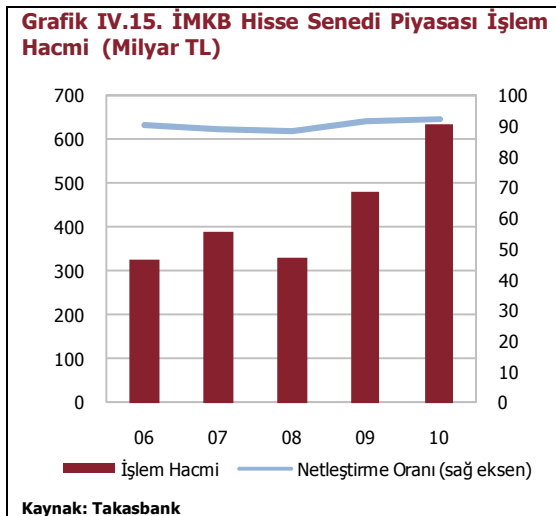
- İMKB’deki işlemlerin takas ve mutabakatını gerçekleştirmek,
- Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası’nda (VOB) merkezi karşı taraf rolünü yerine getirmek,
- Bireysel emeklilik fonlarını saklamak,
- Türkiye’de ihraç edilen menkul kıymetleri numaralandırmak.

Takasbank EFT ve EMKT sisteminin doğrudan katılımcısı olmakla birlikte aracı kurumlar da Takasbank Elektronik Transfer Sistemi (TETS) aracılığıyla Takasbank üzerinden dolaylı olarak EFT ve EMKT sistemine erişebilmektedir. TETS, Takasbank’ta bulunan kıymet ve nakit hesapları ile Takasbank dahilinde yapılabilecek diğer işlemleri kapsamaktadır.

İMKB’deki tüm piyasalarda işlem gören menkul kıymetlerin takas ve mutabakatı Takasbank tarafından gerçekleştirilmektedir. İMKB’deki işlemlerin takası çok taraflı netleştirme usulüne göre yapılmaktadır. Net yükümlülük taraflar açısından bağlayıcı olmakla birlikte Takasbank mutabakatı garanti etmemektedir. Ödeme karşılığı teslimat ilkesini uygulamakta olan Takasbank, katılımcıların yükümlülüklerini yerine getirmesi durumunda menkul kıymet transferini gerçekleştirmektedir.

İMKB Hisse Senedi Piyasasında 2010 yılında 635,08 milyar TL’lik işlem gerçekleşmiştir. Hisse senedi piyasasında küresel krizin etkilerinin azalması ve gelişmekte olan ülke piyasalarına olan talebin artması sonucunda hisse senedi piyasasındaki işlem hacmi 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla % 44,1 ve %32,5 ’lik artış göstermiştir (Grafik IV.15).

İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı ile Repo-Ters Repo Pazarında ise 3.458,47 milyar TL tutarında işlem gerçekleşmiştir. 2009 ve 2010 yıllarında ise İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında işlem hacmi sırasıyla %4,6 ve %2,2 artış göstermiştir (Grafik IV.16).

2010 yılı içinde, Takasbank sisteminde İMKB Hisse Senedi Piyası işlemlerinde çok taraflı netleştirme sonucu 50,1 milyar TL’lik ödeme gerçekleşmiştir. 2010 yılı itibarıyla İMKB

Hisse Senetleri Piyasasına ilişkin netleştirme oranı %92,1 olarak gerçekleşmiş ve çoklu netleştirme sonucu 585 milyar TL likidite tasarrufu sağlanmıştır (Tablo IV.6).

İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı ile Repo-Ters Repo Pazarında ise çoklu netleştirme sonucu 635,5 milyar TL'lik ödeme gerçekleşmiştir. Netleştirme oranı %81,6 olarak gerçekleşmiş olup, sistemde 2.823 milyar TL'lik likidite tasarrufu sağlanmıştır (Tablo IV.6).

Tablo IV.6. İMKB'de İşlem Gören Menkul Kıymetlerin Takasına İlişkin Netleştirme Oranı

Hisse senedi Piyasası					
	2006	2007	2008	2009	2010
Netleştirme Oranı (%)	90,3	88,8	88,4	91,7	92,1
İşlem Hacmi (Milyar TL)	325,70	388,21	332,68	479,48	635,08
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	294,10	344,90	294,22	439,64	585,00
Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı ile Repo-Ters Repo Pazarı					
	2006	2007	2008	2009	2010
Netleştirme Oranı (%)	85,0	84,1	80,3	76,6	81,6
İşlem Hacmi (Milyar TL)	2.919,90	2.934,88	3.236,01	3.383,50	3.458,47
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	2.482,00	2.467,28	2.598,76	2.592,67	2.822,96

Kaynak: Takasbank

Şubat 2005'te kurulan VOB işlemlerinin takas ve teminatlandırma işlemleri, Takasbank bünyesindeki VOB Takas Merkezi tarafından gerçekleştirilmektedir. Takasbank VOB için merkezi karşı taraf işlevi görmektedir. VOB nezdindeki piyasa ve pazarlarda alım-satımı gerçekleştirilen sözleşmelerin takası ile bu işlemler ile bağlantılı olarak takas merkezi görevleri içinde sayılan teminatların ilgili hesaplara alınması, değerlemesi, yönetimi ve takibi gibi işlemler ilgili mevzuat hükümlerine uygun bir şekilde Takasbank tarafından yürütülmektedir.

Tablo IV.7. VOB Üyelerinin Takasbank Hesaplarına İlişkin Bilgiler

	VOB Üye Sayısı	Takasbank sisteminde açılmış hesap sayısı	Hesap Sayısı Artışı (%)
2006	60	11.150	
2007	79	25.160	125,7
2008	86	41.241	63,9
2009	84	56.702	37,5
2010	92	64.151	13,1

Kaynak: Takasbank

VOB'da işlem yapan kuruluşlar Takasbanka da üye olmaktadır. VOB'da aracı kurumlar, bankalar ve türev ürünleri işlem yapma yetkisi olan kuruluşlar işlem yapabilmektedirler. 2010 yılı sonu itibarıyla üye sayısı 92'ye yükselmiştir. VOB üyelerinin Takasbank'ta açmış oldukları hesap sayısı 2010 yılı sonu itibarıyla 64.151 olarak gerçekleşmiştir. 2006-2010 döneminde açılan hesap sayısında yaklaşık altı kat artış görülmüştür (Tablo IV.7).